

@buxdu_uz

@buxdu1

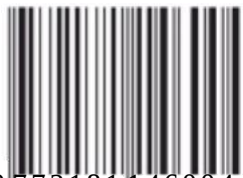

@buxdu1

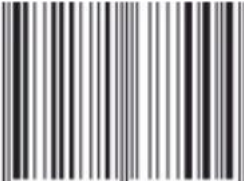
www.buxdu.uz

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

4/2024

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

4/2024

Саидкулова М.С.	Роль структуры жанра в разграничении функциональных стилей современного русского языка	139
Hikmatova A.Q.	Simile and its characteristic features in english and uzbek languages	146
Abulova Z.A.	“Ikki eshik orasi” romanida paremalarning tutgan oʻrni	150
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Doniyorova M.T.	Adabiyotshunoslikda uslub tushunchasi	154
Haqberdieva G.H.	Differentiation of proverbs and sayings in uzbek and english languages	158
Maxmudova M.M.	Y.V.Gyotening “Gʻarb-u sharq” devoni tarjimalariga xos xususiyatlar (S.S.Buxoriy va M.Shayxzoda tarjimalari asosida)	164
Nodirova F.X.	Ssaʼdulla Hhakim sheʼrlarida xalqona ohanglar	168
Norova M.B.	Dunyo va oʻzbek adabiyotshunosligida ramz tadqiqi	172
Kasimova R.R., Oʻroqova M.Oʻ.	Artur Konan Doylening ingliz adabiyotida tutgan oʻrni	176
Khajieva F.M., Rakhimova Sh.R.	Fragmented narratives and consciousness streams: the study of modernist techniques in contemporary literature	180
Safarova Sh.A.	“Hayrat-ul abror” dostonidagi munajat boblarining manbalari va badiiyati	185
Кодирова З.Б.	Этапы развития детской британской литературы	189
Очилова Д.С., Хамдамова С.Б.	Взаимодействие традиций и инноваций в современной американской поэзии	193
Axmatov A.H.	Ikkinchi jahon urushining adabiy muhitga taʼsiri	197
Hamroyeva S.B.	The impact of colonialism on indigenous cultures in Thomas King’s “Green grass, running water”	201
Khajieva F.M.	Exploring gerard genette’s theory of transtextuality	205
Буранова Ж.А.	Мифологические мотивы в творчестве ч. айтматова и у современных татарских литераторов	212
Sodiqova D.T.	Muslihabegim Miskinning badiiy sanʼatlardan foydalanishdagi shoirlik mahorati	217
Hikmatova A.Q.	Descending into wonderland: the rabbit hole as a portal to altered states of consciousness and reality in Lewis Carroll's narrative	223
Мурадова Х.Б.	Комплексный анализ лингвистических и структурных особенностей английского фольклора в социальных сетях	227
Jalilova Z.S.	Epik turda inson tasviri (Xurshid Doʻstmuhammad asarlari misolida)	233
MATNSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK *** TEXTOLOGY AND LITERARY SOURCE STUDY *** ТЕКСТОЛОГИЯ И ЛИТЕРАТУРНОЕ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ		
Nurmatova M.F.	Koʻngil – taxti amiri	238
JURNALISTIKA *** JOURNALISM *** ЖУРНАЛИСТИКА		
Xamroyeva Sh.Sh.	Jurnalistikada universallashuv va ixtisoslashuv masalalari	242
“NAVOIY GULSHANI”		
Sayliyeva Z.R.	Ey, nubuvvat xayligʻa xotam bani Odam aro	246
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL		

ARTUR KONAN DOYLNING INGLIZ ADABIYOTIDA TUTGAN O'RNI

Kasimova Ra'no Raxmatulloyevna,

Buxoro davlat universiteti Ingliz adabiyotshunosligi va
tarjimashunoslik kafedrası dotsenti, f.f.f.d. (PhD)
ranokasimova77@mail.ru

O'roqova Mexriniso O'ktamovna,

Buxoro davlat universiteti Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma
tilshunoslik va tarjimashunoslik ixtisosligi
bo'yicha 1-kurs tayanch doktoranti
mehrinisooroqova@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada Ingliz adabiyotshunosligida beqiyos o'rin egallagan buyuk adib Artur Konan Doylning hayoti va ijodi, hayotidagi qanday voqealar uning yozuvchilik yo'lini tanlashga undagani, shuningdek, uning avlodlarga yozib qoldirgan merosi, asarlarining yozilish tarixi, uning boshqa adiblardan ajratib turuvchi o'ziga xos uslubi hamda Artur Konan Doylning ingliz adabiyotida beqiyos o'rin egallashiga sabab bo'lgan omillar tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: asar, hikoya, adib, jurnal, detektiv, sarguzasht hikoyalar, Sherlock Holmez.

МЕСТО АРТУРА КОНАНА ДОЙЛЯ В АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. В этой статье рассказывается о жизни и творчестве великого писателя Артура Конана Дойля, занимающего ни с чем не сравнимое место в английской литературе, какие события его жизни побудили его выбрать путь письма, а также наследие, которое он оставил поколениям. Анализируются история написания его произведений, его уникальные особенности, отличающие его от других писателей, стиль и факторы, благодаря которым Артур Конан Дойль занял ни с чем не сравнимое место в английской литературе.

Ключевые слова: произведение, рассказ, писатель, журнал, детектив, приключенческие рассказы, Шерлок Холмс.

THE PLACE OF ARTHUR CONAN DOYLE IN ENGLISH LITERATURE

Abstract. In this article, the life and work of the great writer Arthur Conan Doyle, who occupies an incomparable place in English literature are given, moreover, what events in his life prompted him to choose the path of writing, as well as the literature he left for generations, the history of the writing of his works, his unique characteristics that distinguish him from other writers, style and the factors that caused Arthur Conan Doyle to occupy an incomparable place in English literature are analyzed.

Keywords: story, novel, author, magazine, adventured and detective stories, Sherlock Holmes.

Kirish. Artur Ignatius Konan Doyl 1859-yil 22-mayda Shotlandiyaning Edinburg shahrida dunyoga keldi. Uning otasi Charlz Altamond Doyl ichkilikka berilgan bo'lsa-da, muvafaqqiyatli rassomlardan biri bo'lgan, onasi esa Meri Doyl xushchaqchaq va yaxshi ta'lim olgan ayollardan biri edi. Meri Doyl kitoblarga yuqori darajada mehr qo'ygan va hikoyalar aytib berishda unga yetadigani yo'q edi. Artur Konan Doyl onasi haqida o'zining avtobiografiyasida ham juda ta'sirli qilib ta'riflab, hikoyaning kulminatsion nuqtasiga yetganda onasining ovozi titroqni sezishini, hikoya aytib berish qobiliyatining yuqori darajadiligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari yozuvchi onasining hikoyasi unga hayot qiyinchiliklarini yengib o'tishiga yordam berganini ham xotirlaydi.

Artur Konan Doyl to'qqiz yoshga kirganida qarindoshlari uni Angliya maktablaridan birida tahsil olishiga yordam berishadi. O'qishi davomida bo'lajak yozuvchi ko'p mashaqqatlarga uchraydi. Shunday damlarda Artur Konan Doyl onasiga xat yozib, ovunar, o'zini baxtiyor his etgan. Yoshligidan eshitgan hikoyalari va onasiga yozgan xatlari orqali Artur Konan Doyl mashhur yozuvchi bo'lib yetishadi. Bundan tashqari sport bilan ham shug'ullanib turib, ayniqsa, kriket o'ynashda unga yetadigani bo'lmagan. Mana shunday mashaqqatli davrlarda Artur Konan Doyl o'zining hikoya aytib berishda yaxshigina iqtidori borligini

anglab yetadi. O'zining ajoyib hikoyalari bilan ko'pincha tengdosh o'smirlarni maftun qilardi. Vaqt o'tishi bilan A.K.Doyl o'zining yosh kitobxon muxlislariga ega bo'la boshladi.

Metod va materiallar. Konan Doyl Edinburg Universitetida o'qib yurgan kezlari o'rtoqlar ortiradi. Ular Robert Luis Stevenson hamda Jeymz Berrilar bo'lib, ular ham Artur kabi bir necha asarlar mualliflari bo'lishgan. A.K.Doyl tibbiyot sohasi talabasi bo'lsa-da, o'zining birinchi hikoyasini yozishga harakat qilib ko'radi va bu hikoya "The mystery of Sasassa Valley" – "Sasassa vodiysining siri". Deb nomlanadi. So'ng yana bir boshqa "The American tale" – "Amerika hikoyasi" hikoyasini yozadi. Ushbu hikoya keyinchalik London jamiyati jurnalida chop etiladi.

A.K.Doyl o'zining talabalik davrining uchinchi yilida Arktika qutbi bo'ylab sayohatga chiqqan kemada jarrohlik amaliyotini o'taydi. Bu sayohat uning sarguzashtlarga qiziqishini uyg'otadi va yozuvchi o'z tuyg'ularini "Captain of the Pole Star" – "Qutb yulduzi kapitani" hikoyasida bayon etadi [3; 1].

1880-yilda tibbiyot maktabiga qaytadi. Universitetda ta'lim olib yurgan kezlari Spiritualizmga qiziqib qolib, ko'p vaqtini shuni o'qishga sarflaydi. A.K.Doyl bunday ruhiyatni asarlariga singdirishga harakat qilardi. 1881-yilda esa Artur o'qishini tugatib, tibbiyot sohasida diplomga ega bo'ldi. So'ngra A.K.Doyl Afrikadan Liverpulga qarab ketayotgan Mayumba kemasida tibbiyot xodimi bo'lib ishlaydi. Bu sayohatdan so'ng Portsmutga borib o'zining shaxsiy klinikasini ochadi. A.K.Doyl ham tibbiyot sohasida ham muallif sifatida shon-shuhratga sazovor bo'ladi. Keyinchalik Artur tibbiyot sohasini tashlab, butun hayotini e'tiqodi va asarlariga bag'ishlaydi.

A.K.Doyl 1886-yilda sirli romani "A Tangled Skein" ni yoza boshlaydi. Ikki yildan so'ng bu roman "A Study of Scarlet" – "Skarletni o'rganib" deb qayta nomlanadi. Bu roman mashhur qahramoni Sherlok Holms bilan yozuvchiga shuhrat keltiradi.

1887-yildan 1916-yilgacha A.K.Doyl ruhoniylar harakatining faol a'zosi bo'ldi va bu yillarda u "The Stark Munro Letters" – "Stark Munro maktublari", "Beyond the City" – "Shahar tashqarisida" va "A duet with an occasional chorus" – "Xor bilan birga duet kuylash" asarlarini yozadi. Bundan tashqari, Napoleon urushi tasvirlangan "The Great Shadow" – "Buyuk soya" va "Rodney Stone" – "Rodni toshi" tarixiy romanlarini yozadi.

1890-yillarda A.K.Doyl bosh qahramon Sherlok Holms qatnashgan "The adventure of Sherlock Holmes" – "Sherlok Holmsning sarguzashtlari", "The Sign of Four" – "To'rtinchi belgisi", "The hound of Baskervilles" – "Baskervillarning ovchi iti" va "The memoirs of Sherlock Holmes" – "Sherlok Holmsning qisqacha tarjimai holi" singari to'rtta eng sara asarlarini yaratadi. Shuningdek, Artur Doyl yigirmanchi asrning birinchi yigirma yilligida o'z e'tiqodini namoyon etuvchi "The New Revolution" – "Yangi inqilob", "History of Spiritualism" – "Ma'naviyat tarixi", "The Vital Message" – "Muhim xabar" va "The wanderings of a Spiritualist" – "Ma'naviyatchining sayohati" asarlarni yozadi [5; 3].

1928-yilda Sherlok Holms haqidagi "The Casebook of Sherlock Holmes" – "Sherlok Holmsning ish kitobi" nomli hikoyalar to'plamini yozadi.

Natijalar va ularning tahlili. Muallif Artur Konan Doyl yuzdan oshiq asarlar yozib qoldirgan va uning asarlari Sherlok Holms haqidagi detektiv hikoyalari va boshqa turdagi turli-tuman asarlari bilan mashhur hisoblanadi. Konan Doyl asarlaridagi ijodkorligi va aniq uslubga egaligi tufayli dong taratgan. U asarlarida xayolot, metafora va o'xshatishlardan unumli foydalanadi. Asarlarining ta'sirchanligi adabiy uslublar, ajoyib dialoglar, qo'rquv va hayajonga soluvchi unsurlar yozuvchining kitobxonlar orasida tanalishiga sabab bo'ladi. XVIII asrning mohir adibi Artur Konan Doyl detektiv, ilmiy-fantastik va tarixiy asarlar yozish yo'llari haqida ko'lab qo'llanmalar yozib qoldiradi.

Artur Konan Doylning oldingi davr adibi bo'lsa ham yozish uslubi hozirgi davrda ham go'yoki zamonaviy asardek tuyuladi, chunki o'sha davrda ham yozuvchilar o'z davridan ancha oldingi til vositalaridan foydalanishgan. Konan Doyl asarini uning zamondoshlari hikoyalari bilan solishtirganda, uning asarlari ko'proq ommani qamrab olishi bilan ajralib turadi. Biroq shuni ta'kidlab o'tish joizki, A.K.Doyl asarlarni yozishda oddiy usullardan foydalanmagan. A.K.Doyl bir vaqtning o'zida, bitta gapda bir necha adabiy unsurlardan foydalana bilish qobiliyatiga ega bo'lgan. Uning "Yo'qolgan dunyo" asari bunga yaxshigina misol bo'la oladi.

A.K.Doyl qahramonlarini tasvirlar ekan, dastlab ularni tahdid soluvchi sifatida tasvirlaydi va yumorni yuzaga keltirish uchun kinoyalardan foydalanadi. U hattoki, uzun gaplarida ham ajoyib maromdan foydalanadi va bu uning gaplariga nafislik bag'ish etadi. U gaplar oxirida ohangdorlikni hosil qiluvchi ajoyib birikmalarni ham qo'llaydi.

Yozuvchining asarlar yozishdagi uslubi, odatda, juda adabiy yoki chiroyli (flowery) deb tasvirlanadi. Asar qahramoni Holms gaplari orqali Konan Doyl o'z uslubini himoya qiladi. Uning asari "The sign of four" – "To'rt belgisi" asarida qahramon Holms shunday gaplarni aytgan: *"It is simplicity itself, so absurdly simple"*

that an explanation is superfluous; and yet it may serve to define the limits of observation and of deduction”, ya’ni “Bu oddiylikdan boshqa narsa emaski, bunga tushuntirish berib o’tish ortiqchalik qiladi, lekin bu kuzatuvlar va xulosalash uchun xizmat qila oladi” deb aytgan [2; 34].

Yana boshqa bir Doylning hikoya qilish usuli u Vatson qahramonini hikoya qiluvchi sifatida foydalanadi. Vatson tomonidan berilgan savol va fikrlar har bir zukko kitobxon tomonidan detektiv asar o’qish jarayonidagi berilishi mumkin bo’lgan fikrlardir. Sherlok hikoyasini o’qiganda kitobxon syujet keyingi bosqichi haqida kamroq fikrga ega bo’ladi va shu orqali kitobxonni o’ylashga undaydi. A.K.Doyl kitobxonlarini syujet haqida aniq fikrga ega bo’lmasliklarini va hikoya tugamasdan oldin nima bo’lishini bashorat qilmasdan, balki o’zlarining fikrlari bilan hikoyada qatnashishlarini istaydi. Shuningdek, A.K.Doyl tasvir va tafsilotlar uchun dialoglardan foydalanib, qahramon va syujetlarni yoritib beradi. “Yo’qolgan dunyo” asarida Professor Chellenjer va Lord Jon o’rtasidagi keskin suhbatni bunga misol qilib keltirish mumkin. Asarda adib Sammerli qahramonini sodda yoki go’l sifatida tasvirlashni emas, balki insonlarga kayfiyat baxsh etuvchi qahramon sifatida tasvirlashni istaydi. Shunga o’xshab Lord Li ham tez jahli chiquvchi inson sifatida ko’rinsa ham aslida unday emas edi. Uning dialoglaridagi hikoyalari A.K.Doylning to’qima dialoglar yaratishda usta ekanligini ko’rsatadi.

A.K.Doylning adabiy merosi, hikoyalaridagi syujetlar kitobxonlarni maftun qilgan. Asarlarida qamrab olingan mavzular yozuvchining qo’rquvni farqlashiga, kundalik hayotga bo’lgan qiziqishini belgilaydi. Uning asarlari bugungi kun zamonaviy adiblar asarlariga moslashtirilmoqda.

“A Study in Scarlet”, “The Hound of the Baskervilles” va “The sign of four” Sherlok Holms haqidagi birinchi uch romanlar hisoblanadi. Sherlok Holms haqidagi ana shu uchta roman uning barcha asarlari uchun yozish uslubini belgilab bera oladi. Bu romanlar uning adabiy uslub va metodlardan foydalanganligini ko’rsatib turadi. Mavzu, muhit va qahramonlar o’zgarsa-da, roman va boshqa asarlarning texnikasi uning butun asarlari bo’ylab bir xil saqlanib qoladi. Ushbu romanlar qisqacha mazmunidan kelib chiqadigan bo’lsak, ular bir-biridan butunlay farq qiladi, lekin ular o’rtasida texnika va uslub jihatdan sezilarli o’xshashliklar bor. Aniq bir ko’rinib turadigan texnikalardan biri A.K.Doylning keng qamrovli sifatlashlardan foydalanadi, voqealarni shunday tasvirlab beradiki, kitobxon o’sha manzarani ko’z oldiga keltiradi. Bu esa kitobxonni aniq tafsilotlar bilan ta’minlaydi.

Sh.Holms hikoyalarida Vatson voqealarga tafsilotlar berib boradi. U hikoyalarni bayon qilish jarayonida boshqa tafsilotlarga o’rin qoldirmaydi va keyingi voqealarni sirli ravishda oshkor qilib boradi. Hikoyadagi sir voqealar rivoji bilan ochilib boraveradi. Qahramonlar va voqealardagi jumboqlar fosh etilib, jinoyatchi aybiga iqrar bo’ladi.

Hikoyada kelajak haqida so’zlansa-da, asarlar o’tgan zamonda hikoya qilinadi. Faqatgina Vatson bilgan tafsilotlarni tagiga yetish uchun asarni oxirigacha o’qishga to’g’ri keladi. Ko’plab tafsilotlar orqali Vatson kitobxonni katta qiziqish bilan ushlab turishga muvaffaq bo’ladi [3; 7]. Masalan, “The Hound of Baskervilles” asarida narrator ikki hamkasbi bilan yaqin munosabat o’rnatish uchun vaqt o’tkazganligini va Dr.Mortimerning iti bilan maroqli o’yinlar o’ynaganligini, uning sayohati ajoyib o’tganligini so’zlab beradi. Yuqorida ta’kidlab o’tilganidek, Sherlok Holms hikoyalarida butunlay boshqacha mavzu hukm sursa-da, biroq ularda bir xil uslub va texnikani kuzatish mumkin. A.K.Doylning hikoya qiluvchi qahramoni Vatson sayohatlar haqida so’zlab berar ekan ularda davr kamchiliklarini ham yoritib boradi.

XIX asrga kelib London aholisida tubdan o’sish kuzatiladi. Bu aholi sonidagi o’sish madaniyatga ham ta’sir etmay qolmaydi. Aholi sonining o’sishi va qashshoqlik xarobalarning paydo bo’lishiga olib keladi. Artur Konan Doyl bu masalar haqida asarlarida, ayniqsa, “The Study of the Scarlet” asarida fikr yuritadi va ushbu asarda pastki tabaqa fuqarolarini bosh qahramon sifatida tanlaydi.

Sherlok Holms hikoyalari Viktoriya davridagi madaniyatni ham tasvirleydi va shu xususiyati bilan kitobxonni o’ziga jalb qila oladi. A.K.Doyl asarlari mashhurlikka erishishi uchun bu vositalardan foydalanganligi shubhasizdir. Xuddi mana shu uslub Konan Doyl davridagi adiblar tomonidan misol tariqasida Ch.Dikkens tomonidan ham ishlatilgan. Ushbu vositalardan foydalanish orqali o’sha davrdagi aholining ayanchli ahvoli noziklik bilan tasvirlanadi [7].

Sherlok Holms hikoyalaridagi asosiy element qahramon va syujetlarning sirliligidir. Yozuvchi qahramonlarini bosqichma-bosqich kitobxonlarga tanishtirib boradi. Syujetning rivojlanib borishi va sirli voqealar ochilib borishi bilan qahramonlar ham chuqurlashib boraverishadi. Detektiv hikoyalar uslubini yaratishi bilan Konan Doyl ingliz adabiyotida butunlay yangi janrning vujudga kelishiga hissa qo’shadi. U o’zining kuchli mantiq’i va tafsilotlari bilan hikoya qilish texnikasiga o’zgartirish kiritishga muvaffaq bo’ladi. Sherlok Holmsning mantiqan o’ylashi hikoyaga ajoyib o’ziga xoslikni baxsh etadi.

Xulosa. Adib Konan Doyl hikoyasidagi qahramonlar va tafsilotlarga keskin e’tibor qaratadi va ularni asarlarining asosiy mavzusi sifatida qaraydi. Artur Konan Doyl ingliz adabiyotida yangi yo’nalishni olib kirgan

LITERARY CRITICISM

mahoratli yozuvchilardan bo'lgan. Tanlangan asarlari orqali uning yozuvchilik mahoratini tasvirlash biroz mushkul. Sherlok Holms, Watson va Professor Chellenjer haqidagi hikoyalar omma orasida juda mashhur, lekin qahramonlar o'rtasidagi munosabat va ularning o'ziga xos qobiliyatlari undan-da mashhur. Hattoki, bugungi kunda ham uning asarlari kitobxonlar tomonidan sevib o'qiladi va ardoqlanadi. Bularning barchasi Artur Konan Doylning boy texnika va badiiy uslub egasiligidan, mohirlik bilan qiziqarli hamda yoqimli qahramonlarni yuzaga keltira bilishida, desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz.

ADABIYOTLAR:

1. Arthur Conan Doyle. *The lost world. Created and published by Global Grey, 2019. – 203p.*
2. Bakoeva M., Muratova E., Ochilova M. *English Literature. –Tashkent, 2006. – 178b.*
3. Christophe Gelly. *Sir Arthur Conan Doyle's Sherlock Holmes Stories: Crime and Mystery from the Text to the Illustrations. Open Edition Journals, 2011. – 106p.*
4. Conor Reid. *The Lost Worlds of Arthur Conan Doyle's Professor Challenger Series //Journal of the Fantastic in the Arts, 2017. –Vol.28, No.2 (99). – 289p.*
5. James M.D., Ravin G. *Sir Arthur Conan Doyle: the author was ophthalmologist //Survey of Ophthalmology, Volume 40, Issue 3, November - December 1995. – 244p.*
6. <https://www.arthurconandoyle.com/>
7. <https://litpriest.com/authors/arthur-conan-doyle/>